

САРАДЊА ПОРОДИЦЕ И ШКОЛЕ У ЦИЉУ ПРЕВЕНЦИЈЕ НЕПРИЛАГОЂЕНОГ ПОНАШАЊА УЧЕНИКА

Апстракт: У раду се објашњава значај породице за развој личности, њена васпитна функција, утицај промена у друштву на васпитање, облици неприлагођеног понашања и узроци. При том се полази од тога да су друштвено-политичке промене допринеле појави неприлагођеног понашања ученика, родитеља па и наставника. Истовремено се уважава утицај породице, школе и вршњака. Посебно се истиче утицај непотпуне породице и непримерених васпитних поступака и ставова родитеља на неприлагођено понашање ученика.

У циљу превенције неприлагођеног понашања ученика, објашњава се значај континуиране сарадње породице и школе, са акцентом да је планирање саветодавног, педагошко-корективног рада са ученицима посебно битно, као и комуникација наставника са родитељима.

Кључне речи: друштво, породица, родитељи, деца, школа, наставници, неприлагођено понашање, сарадња, превенција.

УВОД

Друштвено-економски развој и политичке промене су условиле крупне промене у породици, посебно у структури, односу чланова – супружника, родитеља и деце. Улога породице у васпитању деце је била предмет интересовања бројних научника, који су проучавали развој људског друштва и односа у њему. Из историјског развоја породице се види да се васпитна функција, у зависности од потреба времена, друштвено-економских односа, степена развијености науке, мењала – усавршавала. У нашој земљи друштвено-политичке промене (кризе, транзиција, демократизација) подстакле су бројне стручњаке да развију интересовања за породицу. Брзи темпо живота, техника и технологија све више ремете међуљудске односе и отуда се јавља отуђење човека од друштва, човека од човека.

Будући да демократско друштво карактеришу сталне промене, оно тежи да припреми човека за живот, да буде оно што јесте, а не оно што се од њега тражи, да се богати новим вредностима, разумно управља собом, да зна да се контролише, поседује идентитет, људски дигнитет (достојанство) и препознатљив квалитет.

Бројна истраживања су показала да је породица значајан чинилац развоја личности (младих), јер се у породици стичу прва знања и искуства,

вештине и навике, те развијају способности. Зато су одговорни родитељи, а да би успешно извршили васпитну функцију, друштво треба да обезбеди потребне услове за: успешно школовање, здравствену заштиту, здраву забаву и педагошку помоћ.

Дакле, породица као основна „ћелија друштва“ најпотпуније и најодговорније брине о развоју деце, њиховим тешкоћама, сметњама у развоју, па и о неприлагођеним облицима понашања. „Породична атмосфера снагом свог јединства, хармоније, љубави, пажње, повјерења, њежности, бриге дјелује на развој позитивних особина личности и облика понашања, а на другој страни присутни су бројни проблеми породице који стварају тешкоће у развоју дјетета раног узраста и остављају значајан траг на понашање дјетета, што се често манифестује у разним формама атипичног понашања код дјетета, међу којима је доста честа агресивност, за коју се обично вежу и други облици поремећаја у понашању.“ (Пехар, 1991, 304–305). Међутим, поред породице на развој личности, васпитање и целокупно понашање у великој мери утиче и друштво. С обзиром на то да је савремено друштво у транзицији (коју неминовно прати друштвено-економска, политичка, па и морална криза), то све утиче на пораст друштвено негативних појава и понашања младих и одраслих.

Свакодневно смо сведоци све већег броја кривичних дела, наркомана, алкохоличара, агесије, насиља... То почиње бежањем из школе, ситним крађама, повременим агресивним наступима, имитирањем најчешће вршњака одраслих, наставника и родитеља, па и значајних личности из јавног живота. Тако се постепено млади привикавају на недисциплиновано, непожељно, проблематично, асоцијално понашање, што омета нормалну комуникацију са другима и изврашавање обавеза у породици и школи.

Друштвено неприлагођено дете не живи у складу са основним начелима друштвеног морала. Ова начела регулишу однос сваког члана друштвене заједнице, пре свега, према себи, према осталим члановима друштвене заједнице, према материјалним добрима, према раду и уопште реду који влада у друштвеном животу. Друштвено неприлагођено дете не поштује ова начела, оно их игнорише или се са њима непосредно сукобљава. То дете постаје асоцијално јер се не укључује у нормалан друштвени живот. Оно се повлачи или испољава агресивност, недисциплиновано је, непослушно, пружа отпор, одбија послове у школи и код куће, лењо је, емоционално неуравнотежено, бежи од школе и куће, лута, скита, пуши, лаже, краде... Уколико се ови облици понашања јављају повремено – у блажој форми – то није забрињавајуће. Међутим, ако су они учестали и интензивно изражени, могу проузроковати трајне поремећаје у понашању, који подлежу кривичном закону, што представља значајан друштвени проблем.

УЗРОЦИ НЕПРИЛАГОЂЕНОГ ПОНАШАЊА УЧЕНИКА

Имајући у виду да на развој личности утичу наслеђе, васпитање, активност и друштвена средина, последњих година много пажње се поклања

утицају средине на развој детета и могућностима решавања проблема са којима се срећемо у животу породице. Деца често прихватају спољне утицаје и стичу одређене навике, испољавају различите облике неприлагођеног понашања у циљу афирмације у друштву вршњака.

Да би се што ефикасније превентивно деловало у циљу сузбијања појаве неприлагођеног понашања, значајно је утврдити узроке таквог понашања. Фактори који утичу на испољавање неприлагођеног понашања се деле на *унућрашње* и *сиољашње*. *Унућрашњи* су у личности детета (наслеђене и стечене особине – психофизичке карактеристике) а *сиољашњи* у друштвеној средини (породица, школа, вршњаци). Фактори који знатно утичу на развијање агресивног понашања и деликвенције су: сумњичавост, строгост родитеља, доживљавање и испољавање емоција, радне навике, ментално здравље, понашање породице, награђивање, кажњавање, слободно време детета и мотивација за правилно (исправно) понашање. „Најважнији фактор породичног одгоја јесте став родитеља према дјетету, љубав, бављење дјететом и мотивираност за развијање његове личности.“ (Пехар, 1991, 306). Дакле, *хармонични односи у породици, обострано разумевање, поверење, сарадња и љубав, међусобно поштовање и уважавање су веома значајни за превенцију неприлагођеног понашања деце.*

Међутим, будући да дете у породици најчешће борави од рођења до зрелости и преживљава године најинтензивнијег развоја, треба имати у виду да је у том периоду најподложније васпитним утицајима. При том је значајно уважити да је утицај породице на социјализацију личности велики. Али, тај утицај (због неусклађених породичних односа) може бити узрок неприлагођеног понашања. Јер, знано је да структура породице, социоекономски статус, односи у породици, васпитни поступци и ставови родитеља могу изазвати (не)прилагођено понашање.

Кад је у питању структура породице и њен утицај на неприлагођено понашање, најзначајније су *непошћуне породице*. То су породице у којима недостаје један родитељ, а то, због недостатка љубави и разумевања, доприноси појави неприлагођених облика понашања. Међутим, и поремећени односи у потпуној породици (конфликти, свађе, сукоби, девијантно понашање – алкохолизам, наркоманија) такође утичу на неприлагођено понашање. Томе доприносе и осећај несигурности, нестабилности, неуравнотежености, несамосталности, емоционалне и социјалне незрелости.

Васпитни поступци и ставови родитеља (уколико су непримерени деци и животним приликама) доприносе појави асоцијалног понашања. Ако су родитељи престојни, презапослени, преамбициозни, недоследни, често долазе у сукоб са децом, то доприноси обостраном незадовољству. Деца се опире, испољавајући ароганцију и агесију, па и насиље и због тога беже од куће, конзумирају алкохол, пуше и сл. Томе, наравно, доприноси и социоекономски статус. Очигледно је да су данас све чешћи примери асоцијалног понашања деце имућних родитеља јер су презасићена материјалним вредностима, а незадовољна међуљудским односима у породици и бригом родитеља за њихов социјално-емоционални развој.

Будући да су родитељи модел од кога деца уче, и кога следе, „указујући на грешке родитеља који негују *распуштеност, погубничку сигурност, помажу развоју безобзирности и неодговорности код деце*, показују да постоје разни начини васпитања. Умерена строгост у захтевима за лепим манирима, за послушношћу без поговора, за уредношћу и другим, неће нанети штете уколико су поступци родитеља *засновани на доброти*, и ако су створени услови да деца расту *срећно*. Истина, постоји и друга врста строгости, *аутиоритарна строгаост* када су родитељи груби према детету, незадовољни и кад не уважавају индивидуалне особености детета (Станојловић, 1995, 73). Дакле, умерена строгост „проткана добротом“ уз уважавање индивидуалних особина деце је најпожељнија за успешно васпитање.

Школа је, такође, веома значајна као узрок поремећеног понашања, али и као институција која има васпитно образовни циљ и задатке. „За разлику од традиционалне школе и наставе у којима се инсистира на усвајању одређеног обима знања, умења и навика, школа будућности, како се већ сада назире, више ће наглашавати компоненте којима се програмира развој и васпитање и задатке помоћу којих се то може успешно остваривати.“ (Ђорђевић, 1989, 202) Истицање програмирања је оправдано јер савремено друштво прати савремена техника, што доводи до проширивања обима знања у свим областима, а то је немогуће пратити само меморисањем. Отуда се појављује раскорак између традиционалне наставе и савремених потреба друштва и младих. Због тога није реткост да су млади незадовољни, незаинтересовани, немотивисани, апатични или недисциплиновани, агресивни, па и дестимулисани за борбу за бољи успех у школи. „У будућој школи тежиште ће бити на *самосталном* стицању знања, што ће захтевати већу иницијативу и самосталан рад ученика. На процес развоја мање ће се гледати са становишта преношења информација и формирање навика и вештина, а више ће се наглашавати *значај развоја у области процеса сазнавања, посебно интелектуалног развоја и развоја мишљења*“. (Ђорђевић, 1989, 202) Ако се то постигне, у пракси ће се створити услови за веће проналазаштво, креативност и бољу ефикасност васпитања и образовања. А то ће се одразити на бољи квалитет учења, рада, производње а самим тим и напредак друштва у целини.

Школа је дужна да кроз реализацију планова и програма, васпитања и образовања *утиче на развој друштвено пожељних, традиционално вредних особина и да сиречи друштвено неадекватне особине, ирвенствено разне облике неиррационалног понашања. Она треба да подстигне конкуренцију, такмичарски дух, обезбеђује квалитет знања и способности, мотивише васпитаче и васпитанике за самосталан рад и наирађује најбоље*.

У школи ученици ступају у различите односе са *вршњацима*, наставницима, стручним сарадницима, литературом и другим садржајима. То обогаћује њихово искуство, доприноси развоју, сазревању и социјализацији. „Већи број аутора истиче да вршњаци – група деце истих година и истих интересовања с којима је појединац често у контакту – имају у детињству и у младеначком добу највећи утицај на формирање ставова. Група вршњака знатно утиче на то које ће вредности дете тежити да оствари, шта ће му бити идеал,

као што утиче и на тежњу за независношћу и самосталношћу.“ (Роџ, 1994, 127) Вршњаци су, често, узор нарочито у понашању, учењу, одевању, провођењу слободног времена и сл. Млади који су сигурни у себе, знају шта желе у животу и раду, имају подршку у породици, не подлежу утицају вршњака, већ покушавају да утичу на њихово понашање, а то у одређеној мери постижу својим примером. Тако млади често следе негативне примере имитирајући неприлагођено понашање вршњака. Будући да су млади у групи вршњака углавном равноправни, за сарадњу је значајна толерантност, као и жеља и потреба да сарађују.

Међусобна сарадња вршњака утиче и на однос према школи. Као што је познато, добри односи са другарима утичу позитивно на однос према школи и обавезама у њој, а лоши односи делују дестимулативно на извршавање задатака и других обавеза. Дакле, вршњаци делују примером позитивно и негативно, али због незрелости, несигурности и несамосталности млади чешће и брже имитирају непожељне облике понашања. Због тога је значајно упознати узроке таквог понашања и деловати превентивно. Да бисмо у томе били што успешнији, нужна је и веома значајна сарадња породице и школе.

САРАДЊА ПОРОДИЦЕ И ШКОЛЕ У ЦИЉУ ПРЕВЕНЦИЈЕ НЕПРИЛАГОЂЕНОГ ПОНАШАЊА

Неприлагођено понашање ученика представља тешкоћу и породици и школи. С обзиром на то да узроци могу бити и у породици и у школи, веома је значајна и нужна њихова сарадња. При том треба имати у виду да је значајно благовремено информисање породице и школе о понашању васпитаника. Познато је да дете – ученик може бити „привидно“ прилагођено у школи, а код куће испољавати симптоме неприлагођеног детета, као што има ученика који су у породици због сукоба са родитељима или другим члановима породице неприлагођени, а у школи су прилагођени. Тако је могуће да дете код куће буде прилагођено, а у школи је у сукобу са наставником, друговима, избегава редовно похађање наставе, немарно је, агресивно... Такви ученици не извршавају школске обавезе, незаинтересовани су за школу и учење, не укупључују се у ваннаставне активности у школи. Међутим, догађа се да ученик има повољне услове за учење и развој у породици, а испољава неприлагођено понашање. Дакле, нужно је сагледати узроке који су веома често у потенцијалу наставника и родитеља који се ангажују у васпитању деце. Због тога је потребна континуирана сарадња родитеља и школе. При том је значајно да школа планира *педагошко-корективни* рад са ученицима неприлагођеног понашања, те да се тај рад одвија плански кроз реализацију педагошки осмишљеног програма. У циљу реализације тог програма значајно је да се у комуникацији са породицом и учеником неприлагођеног понашања испољи поверење и поштовање.

За успешан васпитно-образовни рад, поред породице „школа је најодговорнија установа у којој се на природан начин израђује свест о дужности,

развијају колективна осећања младих и формирају способности колективног живота и рада.“ (Мандић, Радовановић, 1998, 221) То значи да би било значајно и корисно да се обезбеде што бољи услови за рад у школи, како би деца – бавећи се одређеним активностима – била што више у комуникацији са вршњацима, учитељем – наставником и осталим сарадницима. Тако бисмо допринели – уз остало – и успешнијем развијању креативности, садржајном коришћењу слободног времена и задовољавању дечијих потреба и жеља. „Сведоци смо честих сукоба у породици који су последица различитих схватања о томе како подизати и васпитавати дете најчешће због тога што многи савремени родитељи вербално усвајају оно што је прогресивно у нашем друштвеном животу, а практичном, свакодневном животу још увек се држе старог, традиционалног и преживелог што спутава даљи развој младих.“ (Продановић, 1979, 14). Због тога је значајна континуирана сарадња са школом како би професионални васпитачи указали родитељима на садржаје и методе васпитања у савременом друштву. Од њих се очекује да помогну родитељима, да разумеју проблеме са којима се суочавају њихова деца и да својим стручним сугестијама утичу на понашање родитеља према деци.

У циљу превенције неприлагођеног понашања ученика потребно је благовремено идентификовати облике неприлагођеног понашања, утврдити њихове узроке, те планирати активности (саветодавни рад) са децом и родитељима. Родитељи и наставници треба да се заинтересују – брину да дете заволи школски рад, радо иде у школу, са лакоћом и осећајем задовољства извршава своје школске обавезе, самоодговорно делује у ученичким заједницама, културно се понаша у школи и на улици, организовано забавља и врши избор садржаја забаве који ће допринети богаћењу његове личности.

Добром сарадњом родитеља и наставника стварају се услови за размену информација о психофизичким карактеристикама детета, његовом понашању и условима у којима живи што омогућује усклађивање њихових васпитних поступака.

Континуираном сарадњом родитеља и школе стварају се услови за благовремену и ваљану дијагностику одређених проблема у развоју, понашању и учењу деце. Тако се ствара могућност за уочавање и откривање узрока, те предузимање педагошких мера и поступака у циљу превентивног деловања и отклањања (решавања) проблема.

* * *

Сарадња наставника са родитељима треба да има карактер партнерског односа, да се равноправно допуњују, информишу и размењују искуства о учењу, развоју и понашању деце у породици и школи. При том је *значајно да сарадња буде: нејасна, ојворена, са разумевањем, поверењем, интјересовањем и сјремношћу наставника да јружи адекватну јомоћ родитељу и обрашно*. А за успешну сарадњу породице и школе потребно је међусобно поверење, информисање – размена информација о свим питањима живота и рада породице и школе, као и постојање плана сарадње, те и учешће педагошко-психолошке службе.

ЛИТЕРАТУРА

- Будимир-Нинковић, Г. (2006): *Савремена породица и школа*, Учительски факултет, Јагодина
- Ђорђевић, Ј. (1989): *Васпитање мишљења ученика, моћност и персонективне*, Зборник радова: Школа пред изазовом сутрашњице, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
- Јанковић П. и Родић Р. (2007): *Школска педагогија*, Педагошки факултет, Сомбор
- Мандић П. и Р. (1998): *Увод у општу и информатичку педагогију*, Учительски факултет, Београд
- Милосављевић, Б. (2002): *Породица и млади*, Филозофски факултет, Бањалука
- Милошевић, Љ. (1995): *Васпитни односи у породици*, Унирекс, Никшић
- Пехар-Звачко, Л. (1991): *Улога породице на развој агресивне понашања код деце раног узраста*, Наша школа, Сарајево, бр. 5–6
- Продановић, Н. (1979): *У чему, кад, како... сарађивати с родитељима у школи*, ИШРО, „Привредно-финансијски водич“, Београд
- Рот, Н. (1994): *Психологија личности*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
- Станојловић, Б. (1995): *Породица и васпитање деце*, Научна књига, Београд

Gordana Budimir-Ninkovic

COOPERATION BETWEEN FAMILY AND SCHOOL IN ORDER TO PREVENT MALADJUSTED STUDENT'S BEHAVIOR

SUMMARY

Cooperation between parents and teachers should be based on partnership; they should complement each other, exchange information and experiences about studying, development and children's behaviour in the family and in school, too. In this matter it is important for the cooperation to be: direct, open, with understanding, trustworthiness, enthusiasm and teacher's readiness to give adequate help to a parent and vice versa. And for the successful cooperation between family and school it is equally important to have mutual trust, giving information – exchanging information about all issues concerning way of living and working of the family and school as well as creating a plan of mutual cooperation and involving both pedagogical and psychological staff.